

1 JUNI 1929.

AFLEVERING 2.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en Dr. JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE:

J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE:

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

PRIJS PER HALFJAAR f 3.25.

ZWERFTOCHTEN IN OER-NEDERLAND.

V. HULSHORST (G.).

DOOR een artikel van Dr. W. v. Bemmelen in „Onze Aarde” van April 1928 werd mijne aandacht gevestigd op de zandstuif-terreinen bij Hulshorst (Harderwijk) en ik ben er dankbaar voor, want zij zijn niet alleen voor den geoloog interessant, maar ook voor den archaeoloog (al is hij maar een leek zooals ik).

Ik kwam in de wondermooie maand Mei en in een zeer gemoedelijk boemel-treintje op het stationnetje aan en informeerde bij den overigens bijzonder beminnelijken stationschef naar de snelste gelegenheid om aan het grootste stuifterrein te komen; hij wees in de richting van het noorden, naar een spoorweg-overgang, en zei: daar volgt U het zilverig beekje en als U dan doorloopt, ziet U het terrein al spoedig blinken: Ik dankte hem en dacht, wat een dichterlijk mensch, om daar uit een slootje een beekje te tooveren, maar inderdaad kwam ik aan een bekoorlijk helder beekje, dat murmelend tusschen mos en onder sparrenboomen stroomde, en ik stond verrast, zoo iets hier te lande aan te treffen. Dan kwamen de witte heuvels in zicht, een groote zandvlakte en spoedig voelde

ik mij hier thuis d.i. in mijn element. Merkwaardig genoeg stiet ik direct op de zoekobjecten van mijn uitstapje, op silexartefacten, en wel in overvloed.

Het eigenaardigste, dat mij dadelijk opviel, was het materiaal zelf, dat uit bijzonder mooigeleurd silex bestaat en wel varieeren de kleuren tusschen wit en zwart, café au lait, bruin, geel, roodachtig, oranje tot nagenoeg rood, ook barnsteenkleurige stukken vond ik. Wij hebben hier te doen met silex, dat uit het noorden stamt en dat beslist door de ijsmassa's, tezamen met eene menigte andere exotische steenen, zelfs reusachtige blokken graniet enz. hier gedeponeerd is. Het is merkwaardig, dat dit noordelijkst tot nu toe door mij doorzochte terrein, plotseling ook één, een noordelijk karakter dragend vondsten-materiaal oplevert, terwijl de een weinig zuidelijker gelegen zandwoestenijen van Stroe, Kootwijk, Harskamp, Otterloo, Wekerom enz. silexsteenen leveren, die meest uit het Zuiden stammen en die n.l. veel armer aan kleuren, meestal grijs, zelden zwart of witachtig zijn. Tot goed begrip vermeld ik hierbij, dat alleen het materiaal uit het noorden komt, de bewerking echter hier plaats gevonden heeft.

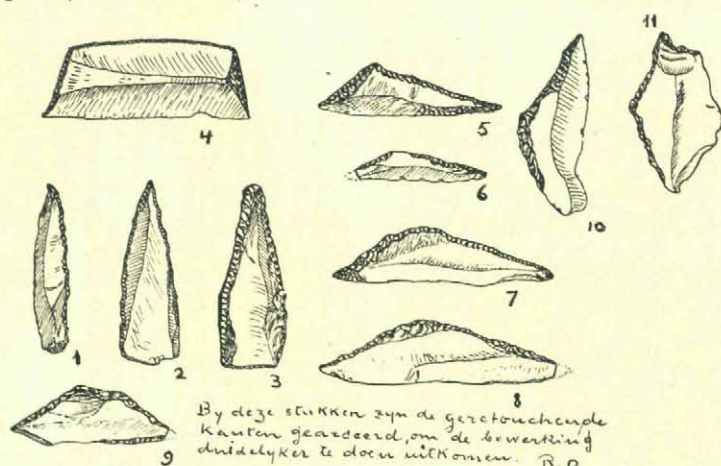
Voor de steensoorten in het algemeen verwijs ik naar het bovenaangehaalde artikel van Dr. van Bemmelen.

Zooals gezegd, kwam ik dadelijk aan de beste vindplaats, die zich ongeveer een Kilometer, maar zeer begrensd, ca. 150 meter breed uitstrekt, want anders vond ik op het reusachtige terrein nog geen bewerkte silices, zoodat ik voor zeker aanneem, direct op het woon-terrein uit het steenen tijdperk gestooten te zijn.

Een tamelijk uitgestrekt gedeelte bevat echte atelierkarakter want hier liggen slechts silexknollen en afgeslagen stukken. Daarentegen zijn de werktuigen, die overal op de vindplaats verstrooid liggen, niet alleen origineel als steensoort, maar zij duiden ook op een vroegere periode dan die van de bovengenoemde zuidelijke terreinen.

Ik weet niet, of het den lezer bekend is, dat wij de andere periode uit het steenen tijdperk, het zoogenaamde Palaeolithicum „vroegste steentijd” hier te lande, tot nu toe nog niet door het vinden van menselijke reliquieën hebben kunnen vaststellen, des te rijkelijker daarentegen die uit het Neolithicum („nieuwere steentijdperk” = periode van de gepolijste steenen en het begin van de aardewerkkunst). Nu heeft de wetenschap nog een tusschenperiode, het z.g. Mesolithicum ingelascht, eene overgangsperiode, het middelste tijdperk tusschen de twee, dat, naar van zelf spreekt, niet scherp afgescheiden kan worden, maar in de 2 hoofdperioden in te schakelen is, het mesolithicum was nog pottenloos, maar de silexwerktuigen toonen zoowel het karakter van de palaeolitische als van de neolithische perioden en, wat bovenal als zeer typisch voor deze middenperiode is, zijn de kleine werktuigen de „microlithen” en vooral de z.g. geometrische, die men merkwaardig genoeg, over de geheele wereld verbreid vindt. Het type-station van een periode uit het mesolithicum, ligt in Fère en Tardenois (Frankrijk) en daarnaar werd deze „Tardenoisien” gedoopt — en die vinden wij nu ook in Hulshorst. De ouderdom er van zal ongeveer 3000 jaar bedragen.

Terwijl ik tot heden op de andere zandterreinen het Tardenoisien samen met de neolithische stukken vond (dit is ook in Frankrijk en België meestal het geval) hebben wij hier met een zuiver mesolithische cultuur te doen en om U

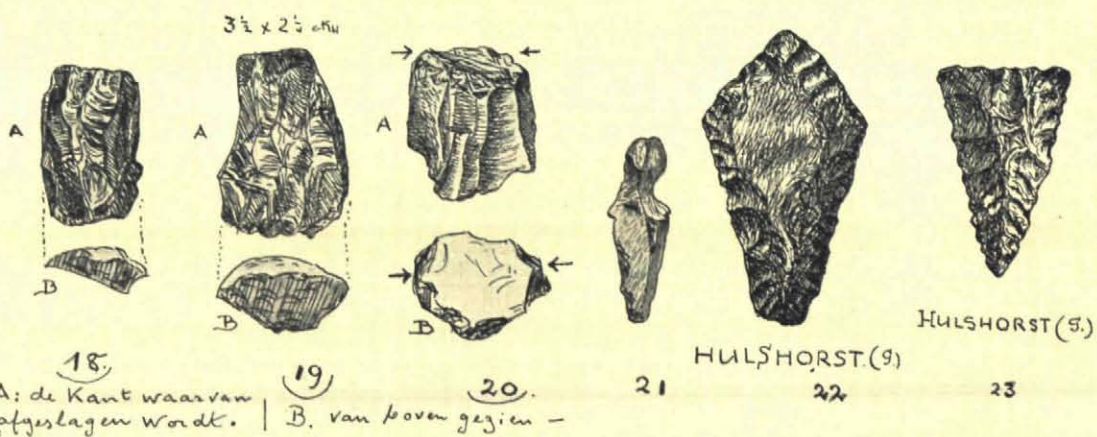
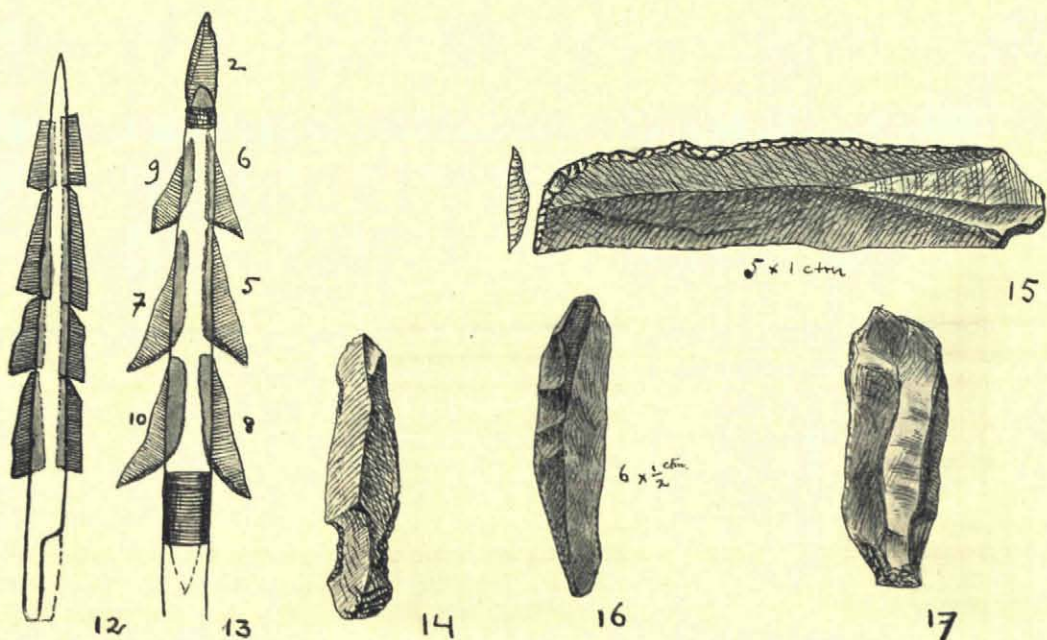
een denkbeeld te geven van deze microlithen verwijs ik naar bijgaande teekeningen No. 1 tot 11 welke stukken alle uit Hulshorst stammend, op $\frac{2}{3}$ van de natuurlijke grootte weergegeven zijn. — De typische vormen zijn halve maantjes, sikkels, drie en vierhoeken, trapezen en fijne punten, die alle

minstens aan een zijde, dikwijls aan 2, soms zelf aan 3 geretouchéerd zijn (d.w.z. de scherpe kant is door kunstmatig laten afspringen van splinters stomp gemaakt) en langen tijd voor den prehistoriker eene puzzle waren, n.l. wat er mee gebeurde resp. waartoe zij wel gediend mochten hebben. Ik wil er bij deze gelegenheid nogmaals de aandacht op vestigen, dat silexwerktuigen door gebruiksslijtage of door opzettelijke retouche stomp kunnen zijn gemaakt. Wie een geoefend oog heeft kan onmiddellijk het onderscheid zien, elke twijfel is hierbij uitgesloten. Ik vermeld dit speciaal om te doen uitkomen, dat er geen fantaisie in het spel is.

Ja, waarvoor hebben nu die kleine stukjes gediend? Een os heeft het ons geleerd en wel een oerstier, die in de turf bij Syderup op Seeland (Oostzee) als skelet gevonden, zware wonden aan de beenderen vertoonde en in wiens borstholte men deze microlithen vond. Dat waren steenen harpoen- resp. pijlpunten waarmee het dier zwaar verwond is geworden, om dan in het moeras om te komen. Om een idee te geven, hoe zulke en wapen er wel uitgezien mag hebben, verwijs ik naar de schematische teekeningen No. 12 en 13.

Op het ons belang inboezemende terrein liggen alle stukken bont door elkander, zoodat een afzonderlijke harpoen niet meer te onderkennen is. Daarentegen had ik meer geluk op een andere plaats tusschen Hulshorst en Harderwijk gelegen, waar ik op eene groote zandplek absoluut niets bewerkt vond, slechts een plaats trok mij al van verre aan wegens haar karakteristieke oerlaag — een oude kultuurlaag, die met helder wit zand bedekt was — hier lagen 5 van deze kleine stukjes dicht bij elkaar. Gevolgtrekking, een harpoen, die hier eens gebruikt is, de steel en al het andere (bindmateriaal of hars waarmee men de stukjes bevestigd had) waren vanzelfsprekend vergaan; het beeld was toch volkomen overtuigend.

Als typische artefacten voor Hulshorst noem ik messen zooals No. 14—17,

nucleï, waarvan men de mesjes afgeslagen heeft (No. 18—20) en die ook weder tot een of ander handwerk gediend hebben, kleine boren, stekels (No. 21) niet vele maar goede pijlpunten (No. 22—23) en voorts kleine hamers (die zeker ook gesteeld werden gebruikt) zooals ik ze nog nimmer in stuifzanden gevonden heb (No. 24—26). Al deze vondsten vormen tezamen een geheel, zoodat ik rustig kan aannemen, dat wij hier met *een* woonperiode — misschien nomaden die zich hier tamelijk kort op hielden — te doen hebben.

Men kan er verzekerd van zijn, dat de Tardenoisians behalve silex ook wapens en werktuigen van ivoor, hoorn, been en hout hadden, die echter, naar van zelf spreekt, door de bodemgesteldheid en de inwerking van vocht enz. vergaan zijn.

Wat het terrein zelf betreft dit is echt grootsch, hooge heuvels bevinden zich er op, één daarvan speciaal is eigenaardig om zijn platten top — wel een soort terras, van ijzer houdende harde korsten, een vroegere, vermoedelijk door insijpelen gevormde laag.

Aan planten is het terrein arm, doch het is omgeven door een mooi sparrenbosch — ook het dierenleven is er zeer schaarsch. Vriend van der Sleen duidt het aan als een echte streek voor de schuwe griel, welks sporen wij inderdaad ook vonden — soms hoort men een specht kloppen, dikwijls vliegt een kraai of een havik over ons heen, ook de wulp fluit nu en dan — maar anders heerscht er doodsche stilte, — niets als zand — kleine kiezel — groote zwerfstenen en de adem van het verleden.

Haarlem, December 1928.

R. OPPENHEIM.

EEN VOGELWINTER.

(Wat de Haagse Trekwaarnemers zagen).

(*Vervolg van blz. 14*).

Pas de 22ste kwam ik weer aan 't strand. De dooi was ingevallen en het leek alsof de trek nu wel uit zou zijn. Dat was echter niet het geval. De trek was weer sterker dan de voorgaande dagen. In de tijd van vijf uur kwamen 600 rotganzen voorbij, 30 smienten en 2 + 16 + 26 pijlstaarten. Ver op zee dreven weer geweldige eendentroepen, waaronder veel grote zaagbekken, die we anders aan zee niet zo veel zien. Eens kwam er een troep van 300 voorbij. Middelste zaagbekken zagen we al die tijd maar weinig.

27 Februarië was het openluchtmuseum „Verv. kan.” op z'n mooist. Het aantal kuifeendjes was gestegen tot 690, brilduikers 54, toppers 118, dan waren er nog nonnetjes, grote en middelste zaagbekken, smienten en rotganzen. Een van ons ziet een bedenkelijke misdaad van een middelste zaagbek, „die een spreekw die aan 't baden was greep en in 't water trok; een andere spreekw